

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације **„Антрополошки приступ проучавању народних хероја: културна конструкција и типологија херојских ликова“** кандидата **мр Иване Лучић-Тодосић**.

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 26.10.2017. године, изабрани смо у комисију за преглед и оцену докторске дисертације Иване Лучић-Тодосић, дипломираног етнолог-антрополога и магистра етнологије и антропологије, докторанда на докторским студијама етнологије и антропологије, **„Антрополошки приступ проучавању народних хероја: културна конструкција и типологија херојских ликова“**. Након детаљног прегледа рада подносимо следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији
кандидата мр Иване Лучић-Тодосић

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ивана Лучић - Тодосић рођена је у Ужицу 1966. године, где је завршила основну школу, средњу школу, математичко-техничког усмерења и музичку школу, одсек клавир. Студије етнологије на Филозофском факултету у Београду, уписала је 1986. године, а дипломирала 1991. године. Током студија имала је просек оцена 9, 27. Дипломски рад, код ментора проф. др Ђурђице Петровић, одбранила је са оценом 10. Магистарске студије на Филозофском факултету у Београду, на смеру

етнологије-антропологије, уписала 1996. године, а завршила 2001. године, са просечном оценом 9,80. Магистарски рад на тему: „Игранке у Београду: 1945-1963“ одбранила је код ментора проф. др Ивана Ковачевића. Докторске академске студије уписала је 2015. године на Одељењу за етнологију – антропологију, при чему су јој признати положени испити са магистарских студија и уписана је на другу годину докторских студија.

Након магистарских студија, Ивана Лучић-Тодосић је објавила књигу „Од трокинга до твиста - игранке у Београду 1945-1963“, која је настала на основу магистарске тезе. Књига обрађује формирање и испољавање омладинске културе која се појавила у послератном Београду све до почетка 60-их година двадесетог века, када долази до отварања земље ка западу и потрошачкој култури, када се уводе нови канали информисања а електронска музика постаје свима доступна и популарна међу ширим слојевима омладине. Истраживање је обухватило видове социокултурне рецепције и репродукције музике и омладинских стилова у Београду, на местима где су се сусретали и стасавале нове генерације. Открила је да се у послератној омладинској култури крију елементи прве послератне омладинске поткултуре која се појавила у социјализму, која је кроз музику и одевање исказивала отпор према новим друштвеним вредностима. Тема коју је обрадила – игранке као место сусретања, размене и исказивања отпора кроз музику, игру и одевање у социјализму, до тада није била обрађивана у домаћој етнологији. Књига се неколико година налазила у списку литературе на постдипломским студијама на Одељењу за етнологију-антропологију.

Током ангажовања на пословима заштите и управљања културним добром Београдском тврђавом, излагала је и објавила радове:

- Лучић-Тодосић, Ивана. 2014. Коришћење београдске тврђаве: употреба идентитета и простора културног добра (студија случаја). Градитељско наслеђе у Србији : зборник у част др Добросава Бојка Ст. Павловића, „Градитељско наслеђе у Србији, Београд 14.-15.11. 2013. Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 149-172.
- Лучић-Тодосић, Ивана. 2013. Управљање културним добром, београдском тврђавом – изазови и перспективе, Стара градска језгра и историјске урбане целине/проблеми и могућности очувања и управљања, Београд: Завод за заштиту споменика културе.

- Lucic-Todosic, Ivana. 2012. Kula Nebojša. Belgrade - New symbols in the medieval tower. "Crossroads of Greek and Serbian history. From theory to practice. The Nebojša Tower paradigm". Athens 29.11.2012. Institute of historical research (IHR/NHRF) and EKVMM.

У сарадњи са др сци вет мед Иваном Павловићем, приредила је две монографије Научног института за ветеринарство Србије („80 година Научног института за ветеринарство Србије“ и „90 година Научног института за ветеринарство Србије: 1926 – 2016“) и Библиографију истраживача и сарадника Научног института за ветеринарство Србије: 1926-2006.

Кандидаткиња је објавила један научни рад из проблематике коју третира докторска дисертација, и то:

- Лучић-Тодосић, Ивана. 2015. Генеалогичка *народног хероја*, одређивање оквира за истраживање херојског лика унутар категорија *званка* и *ордена* као кода времена. Антропологија, 15/3, 133 – 154.

Докторска дисертација „Антрополошки приступ проучавању народних хероја: културна конструкција и типологија херојских ликова“ има 346 стране компјутерски обрађеног текста (проред: 1,5; величина слова: 12; фонт: Times New Roman) и библиографију од 13 страна списка коришћене литературе и извора (са 188 библиографских јединица). Дисертација се састоји из девет поглавља, која су подељена на 20 потпоглавља и 14 одељака. Поред поглавља I *Увод* (1-23) и IX *Завршна разматрања* (338-347), налазе се поглавља: II *Теоријско-методолошки оквир рада* (23-89); III *Преглед истраживања хероја* (89-108); IV *Од народног епског хероја до ратног хероизма партизанског народног хероја* (108-153); V *Други светски рат у Југославији – учесници, карактер и последице* (153-166); VI *Рад на изградњи мита о народним херојима* (166-210); VII *Деконструкција ликова народних хероја* (210-246) и VIII *Типологија ликова народних хероја* (246-338).

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације јесу ликови народних хероја Југославије настали у Југославији током Другог светског рата и у годинама након рата, посматрани у антрополошкој перспективи преко истраживања културне конструкције и типологије херојских ликова.

Постављени циљ дисертације је истраживање одлика овог херојског културног модела, његов развој, функције и опсег деловања у времену његовог настанка. Затим утврђивање елемената који обликују ликове народних хероја у односу на издвојени херојски тип, као и какву су улогу у стварању ликова народних хероја имали елементи херојског дела, херојске смрти и херојског вођства. Још један општији циљ који је кандидаткиња поставила треба да одговори на питање шта подстиче митификацију ових херојских ликова. Одговарајући на ова питања, кандидаткиња доприноси стварању знања о начину и посредним разлозима на који настају хероји као ликови који врше утицај на симболичку идентификацију становништва са сетом вредности које одражавају једну државу и њено јединство.

Кандидаткиња кроз аналитичко процесни приступ проблематизује универзалне одлике хероја и одлике ликова народних хероја, који су као друштвено прихватљиви – пожељни изабрани ликови стекли статус митских фигура. Разматра циклусе у којима су народни хероји бирани и према томе одређује њихове друштвене функције. Народни хероји Југославије посматрани су у антрополошкој перспективи као типови-актанти настали као производ друштвено историјских околности и групе која их је створила. Анализирани су као фигуре сећања које су стварале и одржавале колективно памћење о рату и утицале на формирање колективног југословенског идентитета. Узета је у обзир њихова примарна друштвена функција – да ратни хероизам има посебно место у друштву и да обавезује потомство на моралну обавезу према мртвим херојима, али и да херојски обрасци представљају полисемичне симболе који се налазе под утицајима доминантних политичких структура. Херојске биографије посматране су као носиоци дискурса и полазна тачка за истраживање херојских ликова. У њима је, како сматра кандидаткиња, већ изражено обожавање хероја, веровања – праксе и вредности које ови ликови деле са друштвом. На овај начин она поставља симболички оквир за тумачење ликова народних хероја.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидаткиња је пошла од хипотезе да је велики број народних хероја у Југославији изабран у процесу хероизације ликова и догађаја из Другог светског рата, и да је њихов избор испуњавао више друштвених функција. Како је избор

народних хероја издвојио одабране мртве и живе личности из рата, скоро равномерно из сваке југословенске републике, одајући им посебну почаст и истовремено учвршћујући полуге нове власти, може се сматрати за друштвени конструкт који је послужио да се ојача и утврди политички мит. Како је институција народног хероја Југославије, била формирана у складу са идеолошким ставовима и опредељењима југословенских комуниста, један од њених главних атрибута чини мит о братству и јединству. Овај мит извршио је снажан утицај на нове генерације Југословена, понудио оквире за нове симболичке идентификације и истовремено генерисао елите у послератном југословенском друштву. Изградњом ликова народних хероја заокружен је процес хероизације партизанске борбе у Другом светском рату, и уобличен је нови херојски културни модел. Кандидаткиња Лучић-Тодосић посматра политички мит о народним херојима као динамичку категорију у којој ће се стопити визије народног хероја са амбицијама и жељама пробуђених народних маса да освоје просторе друштвене управе и потребама нових власти за етаблирањем нове државно-војне елите.

Друга хипотеза односи се на значења која су преносили тако створени ликови народних хероја преко издвојених модела-херојских типова хероја браниоца-ослободиоца, хероја мученика, хероја револуционара, вештог хероја и њихове предходнике у историји и култури. Ови ликови почивају на епско-митској структури која је карактеристична за ликове ратника-бораца и команданта, док су ликови револуционара-мученика јаче идеолошки обојени и ослањају се на хришћанску мартиологију. Заједно, они чине један створени херојски систем-херојски пантеон, који одражава односе периферије и центра, као извора и носиоца политичке моћи у друштву.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

У *Уводу* је направљен кратак осврт на категорију народни херој и на место и значај који су ова категорија и њени носиоци имали у социјалистичкој Југославији, као и на процесе дехероизације херојских ликова након ратова деведесетих у којима је Југославија нестала. Хероизована ратна искуства партизана и југословенских комуниста представљала су основу за успостављање нових колективних идентификација нације Југословена, усвајајући при томе и

вредности које су они репрезентовали. Циљ је био открити обрасце и концепте који стоје иза ликова народних хероја и на њиховим примерима уочити владајућу друштвену семиотику. На самом почетку кандидаткиња је одредила *Предмет рада, тезу и контекст* (15-23), и за општи антрополошки приступ проучавању теме народних хероја идентификовала дискурсе као „носиоце значења која настају кроз историјске и крајње политичке интервенције”, преко којих ће извршити анализу културне конструкције и типологије ових херојских ликова.

У другом поглављу: *Теоријско-методолошки оквир рада* (23-89) кандидаткиња разматра релевантне друштвене теорије и методолошки приступ истраживања. При том се позива на ауторе Ролана Барта, Хејден Вајта, Џонатана Фридмана, Мишела Фукоа, Жака Дериду и објективизира предмет истраживања унутар створеног историјског дискурса и теоретских поставки Алаиде Асман о начинима преображаја ратног искуства у митове и улози херојске прошлости и херојских ликова у обликовању идеја нације. Кандидаткиња затим предлаже и образлаже избор извора за истраживање ликова народних хероја, у који ће уврстити ратне Билтене врховног штаба, различите херојске биографије из Зборника народних хероја, и мемоаре учесника рата. Даље, у посебном потпоглављу: *Херој, биографија, лик и мит* (30-70) и припадајућим одељцима (*Дефинисање појмова херој и народни херој* (32-35); *Одлике хероја – хероизам и апотеоза хероја* (35-45); *Херојска биографија као културни знак* (45-49); *Функција херојске биографије* (49-52); *Зашто је херој лик* (52-55); *Одређивање појма лик народног хероја* (55-60); *Када је херој мит* (60-70)) проблематизује и детаљно разлаже појмове и концепте којима се служи у раду при анализи народних хероја као универзалних херојских типова и образаца.

Дефинише појмове *херој* и *народни херој*, категорије *звање* и *орден* и њихову улогу и значење у друштву. Тражећи одговор на питање какав је херој издваја најважније универзалне одлике хероја - хероизам и апотеозу хероја. Објашњава и дефинише појмове хероизам и хероизација, херојско дело и херојска смрт, као и категорију непријатељ коме је херој директно и симболично супростављен.

У односу на предмет и циљ истраживања она ће апострофирати херојску биографију као универзални културни знак у коме се осликавају владајући

дискурси, у којима је већ изражено обожавање хероја и садржана доминантна веровања и вредности генерисане у друштву.

Образлажући појам лик народног хероја, Лучић-Тодосић образлаже позицију истраживача као тумача и уводи у поље анализе којим се хероји као реалне личности преводе, у наративима о хероју, у јавне симболе који траже тумачење.

У потпоглављу: *Идентитетско и идеолошко у ликовима народних хероја* (70-78) обрадиће улогу сећања на народне хероје као кохезивни фактор политичког и територијалног интегритета земље. Употребу термина народ и народни као покретача и репрезентативног облика југословенског социјалистичког патриотизма. Као и улогу коју су ликови народних хероја, путем образовања, одиграли у формирању колективних и личних историјских узора и ослонаца становника Југославије, и послужили као основа за изградњу идентитета савременог социјалистичког човека.

У потпоглављу: *Методологија рада* (78-89) појашњена је почетна позиција аутора за истраживање ликова народних хероја, коју у истраживачком приступу посматра као део слика прошлости коју су стварали и као део слика прошлости у којој су настали. Одређује наративе као главне преносиоце лика народног хероја, и усмерава анализу на одлике репрезентованих херојских ликова, а не на њихове стварне историјске улоге. Овде ће кандидаткиња објаснити приступ, методе којима се користи и њихову валидност у односу на циљеве истраживања.

Треће поглавље: *Преглед истраживања хероја* (89-108) обухвата преглед најважнијих теоријских истраживања хероја и хероизма у оквиру друштвених и хуманистичких наука од 19. века до данас, примере новијих истраживања историјско-митских конструкција ликова хероја у савременим друштвима и тренутни преглед истраживања народних хероја и хероизма у народноослободилачком рату. Поглавље је подељено на потпоглавља: *Херој као универзални знак* (89-96), *Партикуларни хероји: историјско-митске конструкције ликова хероја у савременим друштвима* (96-102), *Истраживања о херојима народноослободилачког рата* (102-108).

У четвртом поглављу: *Од народног епског хероја до ратног хероизма партизанског народног хероја* (108-153), пажња истраживача усмерена је на учовавање старијих херојских образаца и типова хероја, и њихове карактеристике, у

чему ће се реферисати на историјско-типолошку класификацију хероја епске поезије код јужних Словена, Бошка Бојовића (2000), улогу националних хероја у изградњи нације, херојску жртву хероја Спаситеља, и представе о особинама лика хероја у епско-митској повести о Карађорђу структуриране у складу са мисијом додељеном јунаку. Експлициран је хероизам и херојски модели од антике до прве социјалистичке револуције. Прегледно и критички се разматрају истраживања Цвијића, Геземана и Дворниковића о динарском човеку и динарском хероизму. Даје се осврт на херојске узорне ликовима хероја Совјетског Савеза и карактеристике совјетске херојске историјско-политичке митологије. Четврто поглавље обухвата потпоглавља: *Херојска етика XIX века и национални херој спаситељ (115-120)*, *Експликација хероја: хероизам, херојски модели, одлике хероја и награде за хероје (120-128)* и *Залиха ликова за ратни имагинаријум (128-153)*.

Пето поглавље: *Други светски рат у Југославији – учесници, карактер и последице (153-166)*; пружа кратак осврт на Други светски рат у Југославији, историјске податке, учеснике, карактер и последице рата.

У шестом поглављу: *Рад на изградњи мита о народним херојима (166-210)* разматрају се услови и разлози за појаву народних хероја, идентификују учесници у том процесу, даје се преглед прописаних норматива за избор народних хероја и захтева који се постављају за њихово именовање. Уочени су посредни утицаји на појаву ликова првих народних хероја и циклуси проглашавања. Везе и симболика која се налази у позадини проглашавања појединих група народних хероја, као и главне функције коју су испуњавали у време када су се појавили на друштвеној позорници. Поглавље је подељено на три потпоглавља: *О природи и настанку текстова у Зборнику (170-173)*, *Нормативи за избор народних хероја (173-190)* и *Функције ликова народних хероја (190-210)*.

У седмом поглављу: *Деконструкција ликова народних хероја (210-246)* издвојени су и анализрани појединачни ликови првог народног хероја и прве народне хероине, разматран је однос култа и мита о народном хероју Јосипу Броз Титу и обрађени херојски типови у оквиру појединачних категорија – жена народних хероја и деце народних хероја. Посматрајући одлике ликова народних хероја кандидаткиња врши њихову класификацију према друштвеним категоријама (деца народни хероји, жене народни хероји) и херојском типу

(браниоци-ослободиоци, мученици, предвођинци) који репрезентују. На тај начин, она уочава главне друштвене категорије, везе са другим хероичким обрасцима и типове ликова који учествују у конструкцији револуционарно – ратничког и југословенског идентитета, коју су ови хероји оличили. Ово поглавље се састоји од четири потпоглавља: *Континуитет ратничке традиције (210-214)*, *Весници новог живота – хероји мањи од пушке (214-223)*, *Ратнице и мученице – хероине народног рата (223-238)* и *Троструки народни херој – мит о народном херју Титу у сенци култа (238-246)*.

Осмо поглавље: *Типологија ликова народних хероја (246-338)* обухвата анализу најприсутнијих херојских типова издвојених из ликова народних хероја. Кроз наративну анализу херојских биографија кандидаткиња идентификује главне заједничке елементе ликова откривајући владајућу митополитичку структуру херојских ликова у време када су они бирани. Налази да се у асоцијативној архетипској идентификацији херојски ликови концентришу око образаца хероја браниоца–ослободиоца, хероја мученика и хероја предвођиника – вође. Народни хероји борци и ратници репрезентовани су кроз елементе херојске мисије – потраге; опажајности – „боје“ хероја; херојског оружја; херојског дела и смрти хероја. Ликови народних хероја мученика формиран су око индивидуалних чинилаца, институционализованог тлачења и физичке патње. Хероји мученици дају примере жртвовања за групне циљеве. Мученичка смрт хероја издвојиће ове ликове у посебну категорију и омогућити их да се њихова смрт види као победа живота и репрезент идеје за коју су се борили. У сваком од посматраних херојских типова наћиће се и неки од подтипова који се понаша као екстремна варијанта типа или чак као његова негација – опозит. Поглавље је подељено на три потпоглавља: *Хероји браниоци-ослободиоци (248-300)*, *Хероји мученици (300-321)* и *Хероји предвођинци-вође (321-338)*.

У Завршним разматрањима (338-347) кандидаткиња Лучић-Тодосић синтетизује предходно презентоване податке из истраживања и анализе заокружујући тако предмет и циљ дисертације и дајући своје закључке и тумачења културно-историјске категорије народни херој. Закључује да је настанак категорије народни херој био условљен конкретним потребама одређене друштвене групе и да у првом циклусу избора народних хероја нема одступања од традиционалних херојских ратничких квалитета. Категорија избора према заслугама појавиће се

при крају рата. Накнадни, масовни избор народних хероја почетком 50-их година везан је за легитимизацијску процедуру политичке моћи.

На примерима народних хероја она ће уочити да су ликови народних хероја настали на раскршћу историје и меморије, утицаја и дискурса и да представљају сложени знак комуникације, чији је примарни смисао био у мобилизацији људи за „нови југословенски социјалистички патриотизам“ и идентитет преко емоционалне аутентичности.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Основни значај овог рада се састоји у првој научној интерпретацији народних хероја као познатог али недовољно истраженог културног феномена који је дао значај и значење једном периоду трајања југословенске државе. Остварени резултати истраживања и аналитички приступ проширили су сазнања о овој теми и позиционирали је као историјски, социокултурни и комуникацијски феномен. Откривени су обрасци и улоге на којима су почивали ликови народних хероја и позиције са којих су утицали на конструкцију југословенског идентитета. Све ово допринеће демитологизацији овог важног југословенског наслеђа.

Проблематизацијом ликова народних хероја кроз анализе функција и типова које репрезентују кандидаткиња Лучић – Тодосић деконструисала је и реконструисала је ову историјску категорију кроз дијахрони и синхрони приступ, приступајући ликовима народних хероја преко дискурса у коме су репрезентовани, уочавајући при том главне градивне елементе од којих су сачињени херојски типови.

У својој докторској дисертацији кандидаткиња је показала како се коришћењем херојских типова према захтевима које поставља нова идеологија уобличава политичка митологија. Успешно је остварен циљ утврђивања одлика овог херојског културног модела.

6. Закључак

Кандидаткиња је дисертацију урадила у свему према одобреној пријави и у потпуности одговорила теми и постављеним циљевима истраживања. Ради се о оригиналном и самосталном научном делу које је написано уз поштовање високих академских стандарда.

Комисија закључује да су се стекли сви услови за јавну одбрану докторске дисертације „**Антрополошки приступ проучавању народних хероја: културна конструкција и типологија херојских ликова**“ кандаткиње мр Иване Лучић-Тодосић, и стога предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да прихвати овај Извештај и одобри јавну одбрану докторске дисертације.

У Београду, 9.11. 2017. године

Комисија:

Др Иван Ковачевић (ментор)

Др Драгана Антонијевић

Др Љубодраг Димић

Др Коста Николић

Др Младен Стајић